

Marcin Szumigraj
Uniwersytet Zielonogórski

**Ewa Dębska, *Profile refleksyjności i typy karier.*
Perspektywa poradownicza. Warszawa,
Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego,
2020, ss. 370**

Tytuł opublikowanej przez Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego książki autorstwa Ewy Dębskiej, może sugerować, że przedmiotem analiz będą zróżnicowane kariery osób zajmujących się różną działalnością zawodową. Jednak we wstępie Czytelnik dowiaduje się, że publikacja stanowi rezultat prowadzonych przez Autorkę badań jakościowych w grupie doradców zawodu. Tematyka pracy, wpisuje się w reprezentowany od dawna w studiach nad poradnictwem nurt badań nad doradcą, jego kondycją i doświadczeniami¹. Jednak na tle dotychczasowych wydawnictw odznacza się oryginalnością wyzwania, którego podjęła się Autorka. Oto bowiem badaczka edukacji dorosłych, rozwoju zawodowego, a także praktyk – doradczyni zawodu, postanowiła przyjrzeć się, nie tylko karierom samych doradców zawodu,

¹ M.in Holt J. (1981). O pomocy i specjalistach od pomagania [w:] Jankowski K. (red.). *Psychologia w działaniu. Wybór tekstów*. Warszawa: Czytelnik; Wojtasik B. (1993). *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradownictwa*. Wrocław: Wyd. UW; Wojtasik B., Kargulowa A. (red.) (2003). *Doradca – profesja, pasja, powołanie? Materiały ze Światowego Kongresu Poradnictwa Zawodowego. Warszawa 29–31 maja 2002 r.*, Warszawa: SDSiZ RP; Wojtasik B. (2007). *Doradca jako refleksyjny badacz*, [w:] Drabik-Podgórna V. (red.), *Poradnictwo między etyką a techniką*, Kraków: Impuls; Siarkiewicz E., Wojtasik B. (2008). *Być doradcą! Doświadczenia i refleksje*. Wrocław: Wyd. Naukowe DSW; Mielcarek M. (2009). *Władza doradcy w relacjach z radzonym się* [w:] Kargulowa A. (red.). *Poradownictwo – kontynuacja dyskursu. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN; Świerkowska K., Zielińska-Pękał D. (2009). *Fryzjer jako nieprofesjonalny doradca* [w:] Zielińska-Pękał D. (red.). *Refleksje o poradnictwie debiutujących doradców*. Zielona Góra: UZ; Czerkawska A. (2009). *Strefy cienia w pracy doradcy*. [w:] *Dyskursy Młodych Andragogów*, t. 10; Bilon A., Kargul J. (2012). *Společno-kulturove kontexty definiowania roli doradcy*. [w:] *Studia Poradownicze/Journal of Counselling*; Siarkiewicz E., Trębińska-Szumigraj E., Zielińska-Pękał D. (2012). *Rzecz o refleksyjnym praktyku-badaczu, czyli o niekonwencjonalnych sposobach kształcenia doradców*. [w:] *Dyskursy Młodych Andragogów* t. 13; Szumigraj M. (2018). *Experiences of Polish career counselors – reflections on the documentary method*. [w:] *Culture – Education – Professional work: Polish and Vietnamese Experiences*. Eds. Wołk Z., Cao Long Van, Nguyen Van Cuong, Ngo Dinh Phuong, Tran van Thuc, Zielona Góra

ale także ważnej (jeśli nie niezbędnej w tym zawodzie) umiejętności – prowadzenia refleksji w kontekście konstruowania przez nich własnych karier. Można zatem uznać, że w jakimś stopniu zdecydowała się zweryfikować wiedzę, na ile doradcy wykorzystują tezy, które od długiego czasu głoszą.

Książka Ewy Dębskiej liczy 370 stron, które zawierają sześć rozdziałów. Ponadto Autorka w pracy zamieściła wstęp, zakończenie, bibliografię – obejmującą spis literatury, netografię – wskazującą źródła internetowe, aneks – charakterystykę osób badanych, abstrakty w języku polskim i angielskim, a także spis tabel i schematów oraz indeks nazwisk autorów przywoływanych w tekście głównym.

We wstępie Ewa Dębska przedstawia w ogólnym założeniu inspiracje, które skłoniły ją do podjęcia poszukiwań, zaprojektowania badań, ich późniejszego przeprowadzenia, a także stara się wskazać związki pomiędzy refleksyjnością i karierą, omawia również zawartość kolejnych rozdziałów. Przywołuje przy tym ustalenia i poglądy, licznych autorów, wśród których można odnaleźć poradoznawców, pedagogów, andragogów, socjologów, psychologów, którzy w swoich pracach zwracali uwagę na rolę refleksji i refleksyjności w przemianach społecznych, rozumieniu ludzkiej biografii, kariery, uczenia się, realizowania pracy zawodowej. Współcześnie – zdaniem Ewy Dębskiej – refleksja i refleksyjność doradców zawodu mają instrumentalne znaczenie, stają się kompetencją niezbędną w dzisiejszych czasach (por. s. 19), a sama refleksyjność doradców zawodu, z punktu widzenia założeń koncepcji poradoznawczych, nie tylko w ujęciu konstruktywistycznym, jest kompetencją umożliwiającą udzielanie porad. Refleksyjność – jako kompetencja poznawcza – ale i chyba cecha osobowa doradcy, wydaje się być wręcz warunkiem niezbędnym do tego by uprawiać ten zawód. Jest bowiem nie tylko namysłem nad słyszаныmi i widzianymi w relacji z drugim człowiekiem komunikatami, ale także stanowi warunek i etap uczenia się każdego z jego codziennych doświadczeń. Jednocześnie Autorka podkreśla, że podjąwszy się tego tematu, zależy jej na uniknięciu wartościującego osądu. Deklaruje, że koncentruje się na stworzeniu przestrzeni do dialogu. Rozważa różne ujęcia refleksyjności, by ostatecznie przedstawić własną definicję. Rozumie ona refleksyjność – jako procesualnie czyniony namysł. Podobnie na potrzeby pracy, przyjmuje rozumienie kariery – (w podstawowym jej znaczeniu) – jako przebiegu drogi edukacyjno-zawodowej człowieka (por. s. 20).

Badania Ewy Dębskiej, stanowiące podstawę jej analiz, były realizowane w latach 2016–2018. W tym czasie zgromadziła ona wypowiedzi doradców zawodu na temat przebiegu ich karier, które uporządkowała typologicznie. W kolejnym etapie konstruowała profil refleksyjności, a następnie wyłoniła różne profile refleksyjności badanych osób (por. s. 21).

Niewątpliwie cenne poznawczo, ukazujące odczytanie, wiedzę i refleksyjność Autorki, są treści zawarte w trzech pierwszych rozdziałach pracy, których lektura stanowi udaną próbę stworzenia przestrzeni dialogu pomiędzy różnorodnymi poglądami dotyczącymi podstawowych w pracy terminów: refleksyjności, refleksji, kariery. W rozdziale pierwszym Ewa Dębska przedstawia wybrane poglądy

psychologiczne, socjologiczne, a także andragogiczne i poradoznawcze dotyczące refleksji i refleksyjności, by ostatecznie dokonać rozróżnienia pomiędzy tymi pojęciami. Podstawową różnicę dostrzega w wymiarze zwrotności i efekcie końcowym. Konkluduje, zatem że refleksja oznacza powstanie pewnego „wytworu”, jest skutkiem prowadzonego namysłu nad osobistym doświadczeniem przebiegającym w zróżnicowanych kontekstach społeczno-kulturowych. To intelektualne działanie, krytyczny namysł, nie wolny od emocji, a więc chciałoby się powiedzieć – życiowa postawa – określa mianem – refleksyjności. Trudno jednak zgodzić się z Autorką, że refleksja ujmuje bardziej izolowane aspekty doświadczeń życiowych. W mojej opinii, to raczej jej treść będzie konkluzją poddawanych refleksyjności kolejnych kontekstów życia człowieka.

Zawartość rozdziału drugiego omawianej pracy, obejmuje przegląd dotychczasowych ustaleń poradoznawców, dotyczących refleksji nad praktycznymi celami poradnictwa, jego roli w systemie społeczno-politycznym, znaczeń nadawanych przez ludzi korzystających z usług doradców. Autorka relacjonuje dominujące we współczesnym dyskursie poradoznawczym orientacje: całościową, krytyczną, konstruktywistyczną, wskazując przy tym role doradców w konstruowaniu tożsamości odbiorców poradnictwa, kolejne etapy ich pracy, wymagające od nich sprawności prowadzenia namysłu nad narracją klientów. Uzasadnia tym samym wagę i znaczenie – bycia refleksyjnym – kompetencji warunkującej wywiązywanie się doradcy z misji swojego zawodu, bez względu na przyjęte przez praktyków orientacje teoretyczne. Jednocześnie Autorka ukazuje, że zasadniczym celem poradnictwa, skutkiem udzielanej pomocy jest refleksja (skutek) lub refleksyjność (proces) prowadzony przez klienta nad zgłaszanymi przez niego doradcy kwestiami. Warto podkreślenia jest to, że prezentując kolejne stanowiska teoretyczne, różnych autorów, Ewa Dębska prowadzi jednocześnie wyważoną ich krytykę, dając przykład sprawnego warsztatu badacza cechującego się refleksyjnością.

W rozdziale trzecim Autorka, przypomina wybrane koncepcje karier, prezentując ich typologię. Treść rozdziału stanowi znakomite kompendium wiedzy niezbędnej dla zrozumienia ewolucji myślenia o karierze zawodowej człowieka na przestrzeni ostatniego stulecia. Jej rozważania koncentrują się na opisie karier homogenicznych i heterogenicznych, ukazujących zróżnicowane podejście do rozumienia i interpretowania przebiegu i rozwoju zawodowego współczesnych ludzi.

W kolejnym rozdziale, Ewa Dębska przechodzi do zaprezentowania założeń własnych badań nad sposobami prowadzenia namysłu przez doradców (ich refleksyjnością) i ich związków z karierą badanych doradców. Dość szczegółowo prezentuje przyjętą przez siebie strategię badawczą, wskazując na inspiracje badaniami rekonstrukcyjnymi. Sugeruje zatem, że projektowane przez nią badania będą ukierunkowane na poznanie określonych faktów społecznych i tego w jaki sposób fakty te będą doświadczane przez badane osoby. Z lektury tego rozdziału wynika, że Autorka była początkowo zainteresowana uzyskaniem odpowiedzi w trzech obszarach. Po pierwsze, interesowało ją poznanie karier doradców – koncentrowała

się na przebiegu ich edukacji i pracy zawodowej, ale także „aspektów ich życia, które bezpośrednio łączą się z wybraną przez nich profesją” (s. 171). Po drugie, była zainteresowana dokonaniem typizacji karier doradców, określeniem wymiaru obiektywnego i subiektywnego – ram drogi zawodowej i doświadczeń praktyków poradnictwa. Po trzecie dążyła do poznania znaczenia profili refleksyjności doradców dla ich karier. Jednakże prawdopodobnie w trakcie gromadzenia przez nią danych, prowadzenia kolejnych wywiadów i wstępnych analiz, wyłoniła łącznie sześć pytań badawczych. Jak otwarcie przyznała, ulegały one zmianom, nie stanowią zamkniętej listy pytań, a efekty jej poszukiwań nie roszczą sobie praw do obiektywności ani uogólnień. W dalszej części Autorka szczegółowo przedstawiła metodę doboru osób badanych, procedurę zbierania informacji, kolejne kroki analizy nad gromadzonym materiałem, praktyki uzgadniania ze swoimi rozmówcami kolejnych konstruktów, wyłaniających się z treści pozyskanych narracji. Na uznanie – z uwagi na etyczne uwarunkowania – zasługuje fakt, że konsultowała własne wstępne interpretacje wypowiedzi doradców z nimi, co pozwala na przyjęcie, że interpretacja, którą ostatecznie zawarła w publikacji jest w jakimś stopniu uwiarygodniona, bliska doświadczeniu rozmówców.

Rozdział piąty omawianej publikacji stanowi oryginalny wkład Autorki w dyskurs poradoznawczy. Jest objętościowo najobszerniejszym, w którym przedstawia ona efekty przeprowadzonych badań. Rozpoczyna od przedstawienia techniki, która pozwoliła jej na zrekonstruowanie kluczowych w jej pracy kategorii, to jest „typu kariery” i „profilu refleksyjności”. Z jej wyjaśnień wynika, że kryterium wyłonienia typu kariery stanowił przebieg kolejnych zdarzeń i decyzji – fakty odnoszące się do edukacji, podejmowanych prac oraz identyfikacja dominującego w opowieści badanego doradcy wątku, pasażu. Zaproponowana przez nią typologia karier obejmuje pięć typów: karierę kumulatywną, karierę zrównoważoną, karierę urynkowaną, karierę adaptacyjną, karierę familijną. Ewa Dębska charakteryzuje kolejno zaproponowane przez siebie warianty, starając się uwypuklić występujące pomiędzy nimi różnice.

Druga, ale jak sugeruje tytuł książki, istotniejsza kategoria „profil refleksyjności” odnosi się do sposobu prowadzenia przez doradców namysłu nad ich własnym życiem, a więc jest rekonstrukcją doświadczenia, sposobem, w jaki mówią doradcy o kolejnych faktach, składających się na ich karierę. „Profil refleksyjności” jest prezentacją sposobu, w jaki sposób doradcy zawodu doświadczenia i rozumieją własną biografię zawodową. W swej istocie jest zatem rekonstrukcją tego, co jest efektem ich refleksyjności, a zatem refleksją odnoszącą się do ich doświadczenia jako doradców zawodu. Autorka wskazała, że zaproponowane przez nią „profile refleksyjności”, zostały zrekonstruowane w wyniku prowadzonej interpretacji komunikatywnej i koniunktywnej narracji badanych doradców. Na podstawie dwunastu kryteriów, które nazwała komponentami, zidentyfikowała pięć sposobów prowadzenia przez badanych przez nią doradców namysłu nad swoją karierą. Autorka nadała im następujące nazwy: egzystencjalny, intrapersonalny, antycypacyjny, racjonalny

i interpersonalny. Odnoszą się one zarówno do treści obecnych w opowieści doradców, sposobu prowadzenia przez nich narracji, uwzględniania w wypowiedziach perspektywy różnych podmiotów i przyjętej perspektywy czasowej, co Autorka nazywa komponentem refleksji, czym nieco komplikuje Czytelnikowi zrozumienie prezentowanej przez siebie typizacji. Niemniej, cennym poznawczo dla odbiorcy książki, jest przedstawienie owych komponentów i wyróżnionych profili refleksyjności w tabeli (s. 191), co pozwala na samodzielne poszukiwanie i studiowanie tych kategorii – w prezentowanych w dalszej części pracy – cytowanych fragmentach wywiadów. Autorka uwypukla w nich główne treści, wątki – realizowanych w karierach doradców potrzeb, będących ilustracją dokonanych przez nią ustaleń, ale również przedstawia podstawowe fakty – składające się na przebieg karier. Podobnie jak w przypadku „typów karier”, Ewa Dębska przedstawia charakterystykę poszczególnych profili, ilustrując to fragmentami narracji badanych doradców, starając się w wyważony sposób interpretować ich doświadczenie, wskazując na istotne cechy każdego sposobu prowadzenia namysłu (refleksyjności).

W końcowej części piątego rozdziału, Autorka stawia sobie i Czytelnikom nieco zaskakujące w tym miejscu pytanie o praktyczne znaczenie prowadzonych przez siebie ustaleń. Kwestia, ta odnosi się do połączenia profili refleksyjności z realizowanym przez doradców typem kariery. Ewa Dębska stara się odpowiedzieć na to pytanie przyjmując założenie, że kariera i refleksyjność to wzajemnie uzupełniające się przestrzenie funkcjonowania człowieka, w sferze mentalnej i realnie podejmowanych decyzji, działań i ich konsekwencji (s. 310). Trudno nie zgodzić się, z przyjętą tezą, albowiem to określona refleksyjność samych doradców umożliwiła im opowiedzenie o swoich karierach, a namysł Badaczki nad uzyskanymi opowieściami pozwolił na kolejną ich rekonstrukcję, zaprezentowaną w książce. Istotniejszym – w moim odczuciu – pytaniem, zdaje się być kwestia tego, co przeprowadzone przez Autorkę badania wnoszą do teorii poradnictwa, a także w jaki sposób mogą stanowić inspirację dla dalszych naukowych dociekań poradodawców. Ewa Dębska w podsumowaniu omawianej publikacji dokonuje poszerzenia propozycji opisywanych przez Marka Savickasa, Violetę Drabik-Podgórną, Johna Krumboltza ról doradców, o identyfikowane przez siebie kategorie „Architekta swojego życia” i „Autorytetu wsobnego”. Zrekonstruowane przez nią role, wydają się potwierdzać, że refleksyjność może być sposobem, dzięki któremu opowiadający o swojej karierze uzasadnia własne wybory, nadaje im znaczenia, których funkcją może być przekonywanie siebie o słuszności wcześniejszych decyzji. Być może zatem, bliższe poznanie wagi refleksyjności w tym procesie, będzie skutkowało opracowaniem technik uczenia odbiorców porad, różnych sposobów uprawiania namysłu nad swoimi decyzjami, tak by być przekonanym o ich zasadności, a to potencjalnie może przyczynić się do wzrostu efektywności udzielanych porad.

W ogólnej ocenie, publikację Ewy Dębskiej można polecać jako lekturę do wykorzystania na zajęciach nie tylko poruszających treści z zakresu poradnictwa kariery, ale również zajęciach z zakresu metodologii badań społecznych, ilustrujących

zarówno możliwości jak i ograniczenia poznawcze stosowanych technik badawczych. Książka jest napisana przystępnym językiem, a sposób narracji Autorki, prowadzącej ze sobą samą i relacjonowaną wiedzę, refleksyjny dialog, zachęca i pozostawia przestrzeń do prowadzenia z prezentowanymi treściami dyskusji.